

АХЕН – НОВИ РИМ, НОВИ КОНСТАНТИНОПОЉ?

ИВИЦА ЧАИРОВИЋ

Универзитета у Београду, Православни богословски факултет
Мије Ковачевића 11б, Београд, Србија
icairovic@bfspc.bg.ac.rs

САЖЕТАК: У овом истраживању¹ разматра се нова, претпостављена теза да је Ахен у 9. веку – макар на неколико година – постао нови Рим и нови Константинопољ, односно да је постао ново средиште у Европи, у најважнијим аспектима – култури, уметности и теологији. Ахен је, као центар Каролиншке културе и теологије, постао и средиште области Западне Европе којима је владао цар Карло Велики. У раду ће бити објашњено да је у Ахену створена нова култура, уметност и теологија, те да је на основу тих новина ова Карлова омиљена бања постала нови Рим и нови Константинопољ.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Ахен, Карло Велики, Каролиншка ренесанса, Каролиншка минускула, теологија, иконоборство, *filioque*

Методологија која ће бити коришћена у овом истраживању следи критичке и композиционе обзире закључивања на основу историјских извора сагледаних из нове визуре. У већ познати историјски контекст 8. и 9. века у Западној Европи уводимо анализу нових стремљења у друштву и мењања менталитета германског народа у додиру с хришћанством, у раном средњем веку. Дакле, основне премисе су *нова култура*, *нова уметност* и *нова теологија*, а закључак који следи из реченог баца ново светло на рани средњи век у Западној Европи. То значи да закључак није само одређивање свобухватног одговора у односу на премисе, већ инспирише постављање нових питања и отварање нових хоризоната у истраживању историје Франака и самог живота Карла Великог. У том смислу, све дилеме, апорије и питања која су остављена читаоцу у складу су с будућим истраживањима која следе после овог иницијалног рада на анализи догађаја у раном средњем веку на Западу Европе.

¹ Рад „Ахен – нови Рим, нови Константинопољ” у целини је изложен 2015. на *Шестој националној конференцији византолога*, коју су организовали Српски комитет за византологију и Византолошки институт САНУ, Београд.

У тренутку када Карло Велики ступа на чело франачког народа Западна Европа броји 170 епархија и 700 манастира чији су игумани имали, можда чак, и већу моћ од епископа. У манастирима су били мисионари који су били англосаксонског (енглеског) и келтског порекла тако да су баштинили традицију коју обележава манастир као жижа свих друштвено-културних догађаја из западноевропских области. Пример за то су сигурно Вилиброрд у Ехтернаху, Бонифације у Фулди, односно – касније – Лул у Мајнцу. Каролиншки игумани и епископи су поседовали толика пространства да су могли да се сматрају владарима над десетинама хиљада сељака, који су даровницама владара били предодређени да се брину о егзистенцији манастира и монаха. Пошто су велики поседи сада прешли у руке игумана или епископа, дарови краљева или обласних владара Цркви променили су изглед Западне Европе. С друге стране, игумани су били одговорни за регрутовање локалног племства за ратне походе Карла Великог. Постојање клирикалне елите, која је стајала и изнад локалног племства, свуда у Западној Европи, учинила је Каролиншко царство суштински другачијим од Византијског царства у 9. веку. Византијске провинције су егзистирале у сенци Константинопоља. То није био случај и с Карловим царством, упркос церемонијалном значају Ахена, на прелазу из 8. у 9. век.

Иако Карлово царство никада није имало један супериорни центар у односу на друге градове и области царства, Ахен се издвојио као место где је Карло Велики проводио највише времена у континуитету због термалних вода које су му помагале да превазиђе здравствене проблеме. Карлов Двор у Ахену је окупљао људе који су даље дистрибуирани свуда по Западној Европи. Иако је Двор био значајно културно средиште Карловог царства, није наметнуо једнообразност и нужност свим припадницима царства. Ахен је био место где је Карло сакупљао најбоље људе из целе Западне Европе и од њихових идеја црпео своју енергију и снагу за даље походе, али и за оправдање своје експанзионистичке политике.

АХЕН

Ахен су као насеље основали Римљани у 1. веку н. е. (Aquae Grani). Град обилује термалним изворима. На месту античке бање Карло Велики је око 800. године саградио двор и катедралу, у којој је крунисан његов син Лудвиг I Побожни 813. године, као и готово сви цареви Светог римског царства до 1513. године. Град је био центар каролиншке културе, а за кратко време постао је престоница световне и духовне власти. Из Ахена је Карло слао утицајне људе свуда по Западној Европи с циљем да шире идеје каролиншке ренесансе и његове експанзионистичке политике. Из овог средишта извршен је утицај на многе западноевропске народе, првенствено преко мреже клирика, мисионара, који су били продужена рука ахенске, односно каролиншке ренесансе.

НОВА КУЛТУРА

Каролинску ренесансу многи су историчари одредили као процват образовања који је текао упоредо с обновом црквеног живота, односно институција Цркве, а затим и као део програма верске обнове коју су спроводили каролиншки двор у симфонији са црквеним великодостојницима². Џон Контрени [Contreni 1985: 59–75] нагласио је и посебан допринос каролиншке ренесансе – проучавање грчког језика. Како су франачки истраживачи у 9. веку били суочени с јелинском светоотачком литературом морали су добро да науче грчки језик – а да ли су у томе успели остаје отворено питање јер знамо да је превод докумената са Седмог васељенског сабора био прилично лош и условио је иконоборачко деловање на Двору у Ахену које се огледало у списима Теодулфа из Орлеана, а самим тим и Карлов отклон према тадашњој византијској теологији. С друге стране, на самом Двору у Ахену изучавање граматике и речника грчког и латинског језика, ишло је укорак с анализом светоотачких и библијских текстова [Contreni 1995: 712–723] тако да су се на Двору Карла Великог десиле револуционарне промене на свим пољима културе. Валтер Улман (Walter Ullmann) од 1969. године заступа тезу да је феномен *Каролиншке ренесансе* имао шире и дубље значење, посебно у контексту политике и идеологије Западне Европе у периоду 8–9. века [Ullmann 2010a: 112–120]. У његовом раду се истиче јасно диференцирани однос према друштву и друштвеним променама [Ullmann 1966: 23–29], које ће касније изнедрити промене ширих размера. Дакле, он је истражио улогу Франачке у западноевропском друштву и одредио је место Карловог царства [Ullmann 2010b: 141–143] у контексту развоја овог светског региона анализирајући појмове Каролиншке ренесансе; *renovatio* у франачком друштву; и интелектуалне елите³. На тај начин хришћански закон и Црква постају стубови владарске идеологије [Oakley 1999: 26–28]⁴. Улмана следи и Розамонда Меккитерик

² На пример, Џон Контрени заступа становиште да је Каролиншка ренесанса израстала као део програма верске обнове коју су спроводили каролиншки Двор у симфонији са Црквом, не само због обнове моралних норми и уобличавања етичког кодекса за све житеље Франачке, већ и због рађања нове културе и цивилизације на Западу Европе. Он наводи да је Каролиншка ренесанса имала добро организован програм, који без ауторитета (овде мисли на Краља и Цркву) не би могао да оствари зацртане циљеве. Монашке, црквене и дворске библиотеке снабдевене су – у врло кратком периоду – најбитнијим књигама из различитих научних дисциплина, које су помогле да се широко образује велики број мисионара. Те књиге су биле важне и за проучавање дотадашњих владарских идеологија и за истраживање на пољу богослужења и хришћанских догмата [Contreni 1985: 59–75].

³ Улман је први појам објаснио у контексту односа развоја културе и друштва с владарском идеологијом. *Renovatio* јесте појам који објашњава нов однос франачког друштва према религији и верским схватањима, као егзегетски напор да се старозаветним дешавањима одреди судбина франачког друштва као новог Израиља. Треће – о чему Улман говори – јесте стварање интелектуалне елите која је на двору франачких краљева, а посебно Карла Великог, унапредила однос према знању и историји, створила широко образовање будућих клирика и учитеља, али и мисионара који су имали задатак да идеологију двора и ново разумевање Библије примене на паганска племена којима су проповедали Христово Јеванђеље.

⁴ Највећи допринос – поред наведеног – ипак је истицање развоја права и законодавства на франачком Двору с једним циљем: да постане сервис владарске идеологије, с посебним освртом Улмана на Јустинијанове *Новеле*; и коришћење беседа за стварање јавног мњења

[McKitterick 2005: 151–159] која подржава тезу о појму *renovation* у оквиру Каролиншке ренесансе⁵. Новом културом, односно преображајем античке и хришћанске културе дворски интелектуалци у Ахену изградили су нови приступ античким и ранохришћанским идејама и допринели да се изнедри нова култура у Западној Европи. У том смислу Ахен у другој половини 8. и почетком 9. века може да буде посматран и као нови Рим и као нови Константинопољ.

НОВА УМЕТНОСТ

Двор Карла Великог у Ахену био је збир резиденцијалних, политичких и верских зграда, које су биле средиште власти Каролиншког царства. То је био за то доба јединствен градитељски пројект, који је одражавао тежње Карлове обнове, Каролиншке ренесансе. Главни пројектант био је Одо из Меца, вероватно, најранији познати архитекта Северне Европе [Ching et al. 2007: 317]. О значају царског комплекса говори чињеница да су Ахен Карлови дворски интелектуалци назвали *Новим Римом* [Roth 2011: 33].

Већ око 800. године, Ахенска капела сматра се првом катедралом Северне Европе. Дворска капела Карла Великог или Ахенска капела, најзначајнија монументална грађевина Каролиншке ренесансе, настала је у раздобљу од 786. до 805. године. Црква је инспирисана ранохришћанским централним грађевинама, а непосредни узор је црква Сан Витале у Равени [Roth 2011: 14]. Карлова престоница у Ахену тежила је да буде импресиван израз узвишености и моћи царства, стога је Сан Витале постала узором царске традиције, коју је Карло настојао да обнови. Конструкција Ахенске капеле одражава већи утицај римске него византијске градње. Геометријска једноставност и јасноћа просторних јединица разликује је од мање одређеног простора равенске цркве; а превоз равенских и римских

које би било у корист владарске идеологије. Против методологије и коришћења извора Валтера Улмана глас је дигао Френсис Оукли у књизи [Oakley 1999]. Он је јасно и на примерима показао колико је Улман грешио када је неке спорне историјске изворе проглашавао за примарне и на тај начин угрозио – углавном тачна – становишта на којима је градио своју теорију о Каролиншкој ренесанси. Међутим, ми смо ипак на становишту Улмана, због тога што је он своју критику истицао на детаљима који су врло проблематични с аспекта закључивања. На пример, Оукли говори да је Улман истицао јерес као врло важну за објашњење историјских и политичких прилика у Краљевини, што он сматра неважним, а ми додајемо: јер посматра проблем са становишта секуларног, модерног истраживача који сагледава концепт целог феномена без обзира на тадашње схватање вере и црквених догмата. Оукли истиче да се до различитих закључака долази на различите начине ако се користе *закони логичког размишљања* и *закони здраворазумског размишљања*, што јасно показује какав је његов став према истраживању и према разумевању истраженог [Oakley 1999: 26–28].

⁵ Розамонд Меккитерик подржала је тезу о појму *renovation* у оквиру Каролиншке ренесансе и идеологије каролиншких владара у 9. веку и тумачећи овај појам представила га као велики допринос Карла Великог западноевропској култури и историји. То је било време нових почетака на свим пољима – темељ за даљи ток историје у Западној Европи – и ширења хришћанства. И она је истакла Карла Великог као патрона и мецену образовања и преписивања књига, што је касније условило свеопштом експанзијом интелектуалаца који су унапредили културу, привреду и идеологију [McKitterick 2005: 151–159].

стубова у Ахен симболизује Карлово обнављање царства – Ахен постаје и визуелно нови Рим.

С друге стране, уметност се развија и у рукописним књигама, које од тада почињу да добијају обресе савремених књига, с илустрацијама које су сличне данашњим. У рукописним издањима сликају се минијатуре и иницијали строгог геометријског типа, са – углавном – флоралним и анималним мотивима, који су германско-келтског порекла. Те минијатуре подсећају на слику, а не на икону, јер се иконично губи у наглашавању геометријског и прецизног. Пошто се преписивање врши у традицији папе Григорија Великог (540–604) и његово схватање иконичног [Gregorius I, *Registrum Epistolarum*, XI: 13]⁶ пренесено је на минијатуре у рукописним књигама. Тако изображени ликови на минијатурама које настају у рукописним књигама у Ахену сада добијају више педагошку, а не богословску функцију.

Мора се нагласити да су Ахен и Рим, осим културе и уметности, повезале и неке историјске околности из периода пре Карла Великог које су могле да објасне зашто Ахен претендује да постане нови Рим, односно нова престоница Западне Европе. Наиме, папа Стефан II (752–757) с Пипином Малим (с.714–768) направио је договор да франачка власт постане званични заштитник Рима, уместо византијских императора [Riché 1993: 65]. Пипин је у потпуности испунио своју страну договора: помогао је папи у борби против Лангобарда, и вратио му је све претходне почести, али је уједно и омогућио да папа из Рима почне да влада имањима тако што му је освојене области даривао на управу⁷. Баш у том периоду појављује се познати лажни документ, написан у папиној канцеларији, „Константинова даровница” (*Donatio Constantini*)⁸. Протопрезвитер Јован Романидис каже да је сврха овог *лажно* документа спречавање Франака да успоставе независну власт у Риму. Ипак, можда треба нагласити да је примарна улога овог документа била усмерена, не против Франака, већ

⁶ У писмима Серенију епископу марсељском (с. 600) папа Григорије Велики јасно говори да слике (иконе) не би требало да се обожавају, али да не би требало ни да се уништавају, јер представљају свете догађаје и људе и могу да послуже да образују неписмене у јеванђеоском духу и незнабошцима да буду путоказ Христу, односно крштењу. Дакле, папа Григорије Велики види иконе као добар дидактички материјал у педагошке сврхе, без прецизног богословског утемељења.

⁷ Године 756. франачка војска је упала у северну Италију и убрзо опколила лангобардског краља Аистулфа, који након тога прихвата да папи препусти Равену и Рим, као и да призна врховну власт Франака. Тако је папа постао и световни владар.

⁸ Овај историјски извор, иако неаутентичан, помињемо у контексту односа Рима и Ахена, те не би требало да се о том документу подробније говори: у *Donatio Constantini* говори се да је цар Константин, када га је папа Силвестар крстио, даровао папи знаке царске власти – пурпурну хламиду, златну дијадему, „град Рим, земље и градове Италије и читавог Запада”. Из тог разлога је преселио своју престоницу у Нови Рим, Константинопољ. „И ми декретом одређујемо да ће он – односно – римски папа имати право првенства у Цркви испред епископа Александрије, Антиохије, Цариграда и Јерусалима, као и над Божјим Црквама у целом свету. И папа који до сада председава Светом Римском Црквом, биће највиши и начелник свих свештеника у целом свету, а према његовој одлуци решаваће ће се сва питања.” [*Donation of Constantine and Constitutum Constantini* 2007]. На српском језику видети у [Пузовић 2008].

против власти у Константинопољу. У будућем историјском периоду значај документа био је много дубљи, или је значај растао услед геополитичких промена: *Donatio Constantini* представља сасвим нову теорију о односу световне и црквене власти, јер папа има већи ауторитет, не само на црквеном, већ и на световном пољу. Дакле, папа је виши и по части и по власти од било ког другог епископа; али и од поглавара Империје; тако да је царев ауторитет могао опстати само као нека врста папског *вазалства* [Romanides 1981: 18–34]. Ослањајући се на историјске изворе – посебно *Constitutio Romana*⁹ – може се закључити, баш као што је Томас Нобл то учинио – да је каролиншки период у историји папа допринео сигурности и безбедности папске власти, не само у граду Риму, већ и у областима у средишњој Италији [Noble 1986: 313]. Поред политичке моћи, сарадња с римским епископом владару Франачке државе била је неопходна како би се идеје Каролиншке ренесансе – речју, *освећивање друштва и самог Царства* – оствариле и уобичајиле у народима под франачком управом [Ullmann 2010b: 123] у Западној Европи.

Англосаксонски интелектуалци, првенствено Алкуин, који су Ахену обезбедили ниво нове културно-политичке престонице Царства на Западу, желели су да објасне и дефинишу претензија да се појам Римског царства са свим својим културно-историјским конотацијама сједини са старозаветним појмом Државе и односа према Богу и према ближњима. На тај начин Карло Велики постао би старозаветни цар који се стара о свим племенима, у његовом случају, у целој Западној Европи, а таквог цара подржава папа из Рима и сви архиепископи и епископи у Западној Европи. На тај начин долази до симфоније Царства и Цркве, која може да опстане само у лику цара Карла Великог који влада из Ахена – новог Рима [Ullmann 2010b: 85].

НОВА ТЕОЛОГИЈА

Прва потреба коју је осетила трансрегионална елита у Карловом царству била је потреба за заједничком идејом која би помирила све културне и менталитетне разлике народâ и на тај начин омогућила да се сви заједно зближе и уђу у чврсту заједницу [Ullmann 2010a: 78] окупљену око свог цара. Управо у овом контексту, Питер Браун истиче Алкуина из енглеског Јорка, једног од најученијих људи у Карловој близини, као онога који заговарао такво груписање народа и надилажење обласних владара вером у једног Бога и једног цара. Он је био представник старе римске

⁹ *Constitutio Romana*, позната и као *Constitutio Lothar*, јесте законодавни акт који је обнародовао Лотар I, а 11. новембра 824. године потврдио папа Евгеније II. *Constitutio* је садржао девет поглавља, којим се под јачу контролу царске власти ставља статус и улога папе, о чему сведоче одредбе према којима се прописује да царски изасланици надгледају рад и службу римског епископа, а – можда и најбитније – одређује се да ниједан папа не може да започне понтификат без претходне заклетве на верности цару. Овај акт је обновио некадашњи обичај да новог папу бирају римски клир и народ, а, с друге стране, регулише се однос световне и духовне власти у Риму и околним подручјима под папском управом (територије које ће обухватати будућа *Пајска држава*) [*Constitutio Romana* 1893: 322–324].

– григоријанске – традиције, који није волео локалне Цркве, већ је желео да римски папа буде ауторитет свим црквама на Западу Европе, у областима којима су управљали помодни и неписмени великаши [Браун 2010: 568–570]. Поред римске традиције, Алкуин је у Ахен из Енглеске донео једну карактеристику која ће красити Карлову елиту, а то је била: припадност затвореној скубини посебних људи [Collins 2012: 117]. За Алкуина је Хришћанска црква, а не Римско царство била елемент који уједињује Западну Европу, као највеличанственија и најкомпактнија установа коју су поштовали и великаши и њихови поданици. Хришћански закон који је Алкуин заговарао морао је да буде проповедан слушаоцима различитих интелектуалних могућности [Браун 2010: 568]. У време Карла Великог богословски текстови нису били намењени појединцу или мањој групи, већ су сугестивно читани наглас свима. Свето писмо и беседе светих отаца читани су наглас, јасно и с пуним ауторитетом с амвона, како би надахнули слушаоце да и они осете да су елита, хришћанска елита. То настојање ахенског Двора на тренутном разумевању јесте и била значајна разлика између каролиншких интелектуалаца и римских претходника, углавном мисионара који су – само уз Божију помоћ – скромно проповедали паганским, понекад и врло агресивним, слушаоцима. Проповед је постала саставни део живота свих житеља франачког царства, па је требало усагласити комуникацију и говорити језиком разумљивим за све сталеже. Управо та чињеница је била највећи изазов за Алкуина и ахенску елиту.

У Ахену се брижљиво преписивало Свето писмо и бдело се над текстом, јер је Библија била јединствена манифестација Божије воље. Мисија Цркве за епископа орлеанског Теодулфа представљала је објашњење Светог писма паганским народима, али и хришћанима. Зато је и био запрепашћен када је схватио да су на Истоку заузели благ став према односу према тексту Светог писма и да су својим верницима понудили уместо објашњења и писања нових књига, само као медијум обичне слике – иконе. Теодулф је критиковао то што је у Византији превише ствари сматрано за свете, а он је желео да се повуче јасна разлика између *свешто̄* и *ирофано̄*, која је недовољно дефинисана и у римској и у константинопољској Цркви. Постојање те оштре разлике између ова два појма коју је повлачио Теодулф, отворило је и празан простор, у коме је могла да се смести пре-хришћанска, тј. паганска, прошлост северозападне Европе ако остане профана. Управо прављење јасне појмовне разлике постаје стандард за Теодулфа по коме је он одредио да је Карлово царство било надмоћно у односу на Византију. И у том контексту Ахен бива промовисан у нови Константинопољ.

Алкуинов је став био да и старе књиге треба прилагодити читаоцима. Зато настаје и позната *Каролиншка минускула*, којом се раскида с прошлошћу и на формалном нивоу. Књиге у Западној Европи нису више онакве какве су биле, већ су ближе књигама какве данас постоје. Ширење *Каролиншке минускуле* окончало је шаренило и разноликост локалних писама, која су се развијала у 6. и 7. веку. Дакле, уз униформисану типографију – већ описане – минијатуре и иницијали усклађивани су у једнообразне

рукописне књиге. Уз то, Алкуинов идеал је био чист и прецизан латински језик. Међутим, такав латински није био разумљив за већину становништва, па је опет Алкуин одабрао затворен круг посебних људи који ће користити и разумети један – за обичан народ – нови латински језик. Као Англосаксонац и енглески ђак, Алкуин је знао да латински језик користе само интелектуалци, иако је такав латински био мртав језик, користили су га само изабрани [Duckett 1951: 76]. Тај острвски идеал Алкуин је пренео на каролиншки, континентални део Европе.

Оно што су Алкуин и људи с ахенског Двора постигли стварајући латинску културу изузетне хомогености, умањено је губитком комуникације на нижем нивоу, јер су романски језици већ постали општеприхваћена реалност у Северозападној Европи. Ипак, није се очекивало да се разумеју владари с нижим слојевима друштва, већ да се владарске породице међусобно разумеју. То је био почетак стварања јаза између клира, који користи искључиво латински језик, и лаика, који су били ограничени локалним говорним језичким варијантама. Међутим, ту је и настао проблем: порука хришћанског закона могла је да буде умањена, чак и извитоперена, алкавим латинским језиком преписивача текстова и оних који су те текстове – после – наглас читали верницима. Да ли је тај проблем пренет на превођење и преписивање одлука са Седмог васељенског сабора (787. године) у Византији, и на тај начин изнедрио иконоборачке ставове у Франачкој, који су после утицали на иконоборство реформаторског покрета у Западној Европи у 16. веку?

Упоредо с јазом који се појавио међу људима на Западу због чистог латинског језика, настао је непремостив јаз између Истока и Запада у вези с богословским терминима, које је требало прецизно преводити с грчког на тзв. *ахенски* латински, а затим и на *русиичан* латински језик. Алкуинов наум био је да исправни богословски текстови на латинском језику буду основа за далекосежне реформе у Цркви, тако да не чуди сазивање неколико реформских сабора у Франачкој држави крајем 8. и почетком 9. века [Romanides 1981: 46]. На пример, Трећи ахенски сабор (809. године) био је сабор на којем је донета одлука о коришћењу *filioque* у вероисповедању иако је и папа Лав III био против овог уметка; док су учесници у раду Сабора били на становишту Алкуина и Теодулфа, епископа Орлеана који су били најбољи представници Каролиншке ренесансе [Romanides 1981: 46]. Карло Велики дуго година уназад заговарао је саборско решавање проблема у Цркви, па су од 816. до 819. године одржани сабори у Ахену на којима је регулисан монашки живот у Франачкој држави што показује да је монаштво играло врло значајну улогу у духовном и интелектуалном животу у Франачкој; бенедиктинско правило је усвојено као универзално правило за цело Царство; али су подробније одређени односи између црквене својине и ингеренција владара [Corradini et al. 2002: 276].

Пре Ахенских сабора, поменути Теодульф је 793. године од Карла Великог добио задатак да припреми меморандум о култу икона у облику детаљног побијања докумената с иконофилског васељенског сабора у

Никеји 787. године. Тај меморандум чува и данас драгоцене белешке о царевим коментарима, а познат је под називом *Libri Carolini* [Freeman 1957: 663–705]. Био је то сажетак оштрих ставова Теодулфа поготову у прављењу разлике између Грка и ахенске елите, која је имала – по речима Питера Брауна – много тога сличног с иконоборцима у Византији [Браун 2010: 585], јер су и они попут иконобораца желели да реформишу хришћанску веру и да искорене злоупотребе у богословљу и богопоштовању¹⁰.

Иконоборство на ахенском Двору може да објасни и чињеница да се уметност раног средњег века на Северу Европе удаљила од људског лика. У Ахену је најцењенија уметност било *јувелирскиво*, док је, с друге стране, Алкуиновим и Теодулфовим религијским светом владао *јисани ѿекси*. Личност се изгубила, а на тај начин је и промењен поглед на Свету Тројицу са становишта кападокијских светих отаца. Зато и не чуди зашто су тако брзо ахенски теолози прихватили *filioque* у вероисповедању. Они нису разумели да се на тај начин руши онтолошка реалност у Светој Тројици, у којој је основно начело Отац, који рађа Сина и који исходи Духа. Пошто нису схватили појам личности у Светој Тројици, они су могли да прихвате да Дух Свети исходи и од Оца и од Сина и на тај начин допустили тријадолошку неравнотежу. Као што је у Никеји и Константинопољу у 4. веку потврђен појам *једносушћан* који показује однос Оца и Сина, и на тај начин је усмерен добар богословски пут који је до данас православан; тако су *filioque* у Ахену у 9. веку показале однос каролинских теолога према Предању и – на крају – према Богу, Светој Тројици. Зато је у Ахену – као ексклузивитет франачке теологије и Цркве – проглашено иконоборство и употреба *filioque* у вероисповедању. Ахен је тада представљен као нови Константинопољ, у коме се доносе догмати који морају бити прихваћени у целој Цркви Западне Европе. Међутим, таквим ставом – не слутећи – ахенски богослови утрли су пут дељења Цркве у историји.

* * *

Ахен је у Карловом царству, накратко, постао нови Рим – својом архитектуром, уметношћу и културом; а нови Константинопољ – својом новом теологијом. Закључујући, и нова култура, и нова уметност и нова теологија, родиле су једну нову идеју којом је створено Карлово царство; а новим приступом владарској идеологији омогућено је да се та идеја – новог Царства, са свим својим прерогативима, формира и развија у менталитету германске нације, зато су у Ахену и крунисани готово сви цареви Светог римског царства.

¹⁰ Франачки путници за Константинопољ извештавали су Теодулфа како су византијски храмови трошни и не делују свето и убедљиво, док је он био става да храм мора да буде перфектан, да се зна тачно ко где може да уђе и ко шта може да додирује. Ти путници су тврдили да су запањени што византијско друштво и посебно клир толико времена троше на сликање икона, а тако мало времена посвећује градитељском улепшавању храмова. И то је један од разлога зашто се Теодулф определио за побијање иконофилства, јер је другачије схватао *свѣто* и *профано* од византијских богослова [Collins 81].

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Браун, Питер (2010). *Усион Хрићансиџва на Зајпаду: ѿријумф и разноликоси 200–1000. жодине* (с енглеског превела Богдана Николић), Београд: Сlio.
- Пузовић, Владислав (2008). *Црквене и ѿлијичке ѿриликe у доба Великог раскола 1054. жодине*, Београд: Хришћански културни центар.
- Ching, D. K. Francis; Mark M. Jarzombek and Vikramaditya Prakash (2007). *A Global History of Architecture*, Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons.
- Collins, Sam (2012). *The Carolingian Debate over Sacred Space*, New York: Palgrave Macmillan.
- Constitutio Romana* (1893). MGH, Capitularia regnum Francorum, I, № 161, ed. A. Boretius, Hannoverae: Hahn Publishing house.
- Contreni, John (1985). The Carolingian Renaissance, In: *Renaissances Before the Renaissance: Cultural Revivals of Late Antiquity and the Middle Ages*, ed. Warren Treadgold, Stanford: Stanford University Press.
- Contreni, John (1995). Carolingian Renaissance: education and literary culture. In: *The New Cambridge Medieval History: Volume 2, c.700–c.900*, ed. Rosamond McKitterick, Cambridge: Cambridge University Press.
- Corradini, Richard; Helmut Reimitz and Max Diesenberger /eds./ (2002). *The Construction of Communities in the Early Middle Ages: Texts, Resources and Artifacts* (Transformation of the Roman World), Leiden: Brill.
- Duckett, Eleanor Shipley (1951). *Alcuin: Friend of Charlemagne. His World and his Work*. New York: Macmillan.
- Freeman, Ann (1957). Theodulf of Orleans and the *Libri Carolini*, *Speculum* 32, № 4, Chicago: University of Chicago Press.
- Gregorius I (1887-1899) *Registrum Epistolarum*, Berlin: Weidmann, XI, 13.
- McKitterick, Rosamond (2005). The Carolingian Renaissance of culture and learning, in: *Charlemagne: Empire and Society*, ed. Joanna Story, Manchester: Manchester University Press.
- Noble, Thomas F. X. (1986). *The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal State, 680–825*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Oakley, Francis (1999). *Politics and Eternity: Studies in the History of Medieval and Early Modern Political Thought* (Studies in the History of Christian Thought), Leiden: Brill Academic Pub.
- Riché, Pierre (1993). *The Carolingians: A Family Who Forged Europe* (Translated by Michael Idomir Allen). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Romanides, John S. (1981). *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine*, Brookline: Holy Cross Orthodox Press.
- Roth, Hans Jürgen (2011). *Ein Abbild des Himmels: Der Aachener Dom – Liturgie, Bibel, Kunst*, Aachen: Thouet.
- Ullmann, Walter (1966). *The Individual and Society in the Middle Ages*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Ullmann, Walter (2010a). *Principles of Government and Politics in the Middle Ages*. Abingdon: Routledge; Reprint edition
- Ullmann, Walter (2010b). *The Carolingian Renaissance and the Idea of Kingship*. Abingdon: Routledge; Reissue edition.

AACHEN – NEW ROME, NEW CONSTANTINOPLE?

by

IVICA ČAIROVIĆ

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology

Mije Kovačevića 11B, Belgrade, Serbia

icairovic@bfspc.bg.ac.rs

SUMMARY: This study examines a new, assumed thesis that Aachen in the 9th century – at least for a few years – became new Rome and new Constantinople. So, Aachen became a new center in Europe in the most important aspects – culture, art and theology. As the center of Carolingian culture and theology, the town became the center of the part of Europe ruled by Emperor Charles the Great. This study also discusses that new Frankish culture, Frankish art and Frankish theology were created in Aachen, and because of that it became new Rome and new Constantinople.

KEYWORDS: Aachen, Charles the Great, Carolingian renaissance, Carolingian minuscule, theology, iconoclasm, *filioque*